

Öğrenciler İçin Üniversitenin Anlamı: “Bizim Düşlediğimiz Üniversite...”

Engin Sarı, Ankara Üniversitesi İLEF, e-posta: esari@ankara.edu.tr.

Çağla Karabağ Sarı, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-posta: ckarabag@hacettepe.edu.tr.

Özet

Avrupa’da kökleri Ortaçağ’a kadar uzanan üniversite bugün, hem fikir hem de kurum olarak birçoğu neoliberal kapitalizmin failleri olan piyasa güçlerinden ve devletten gelen sayısız meydan okumayla karşı karşıyadır. Özgür üniversite anlayışı, bir yandan eleştirel bilgi, hakikat ve akıl gibi temel kavramları değersizleştirilerek, bir yandan da ulusal ve küresel piyasa ve toplumla bütünleşmeye zorlanarak aşındırılmaktadır. Akademisyenler giderek bilgi fabrikalarında çalışan işçilere dönüşerek proleterleştirilmekte ve bilgisini ya da medya yoluyla popülaritesini piyasada paraya tahvil edebilecek uzmanlara ya da teknisyenlere dönüşmektedir. Doğa bilimlerinde (özellikle mühendislik ve tıp alanlarının aracılığıyla) belki kuruluşundan itibaren hâkim olan bilginin metalaşması, sosyal ve beşeri bilimler için de geçerli hale gelmiş görünmektedir.

Bu makalede tüm sorunlar karşısında savunma halinde olan ve fikren küçülen üniversitenin, neoliberal koşullar altında müşteri ya da tüketicilere dönüştürülmeye çalışılan öğrencileri tarafından nasıl kavrandığı, anlamlandırıldığı ve deneyimlendiği incelenmeye çalışılmıştır. Makalede öncelikle üniversitenin dünyada ve Türkiye’de girişimcilik, rekabetçilik ve “kalite” gibi ideolojiler aracılığıyla neoliberalizm tarafından nasıl kuşatıldığı betimlenmiştir. Ardından gençliğin ve üniversiteli gençliğin Türkiye’de tarihsel ve sosyolojik anlamı ve değeri ele alınmıştır. Bu bölümleri Ankara’daki üniversitelerde öğrenimlerini sürdüren 20 öğrenciyle yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerin betimlenmesi ve analizi izlemektedir.

Görüşmeciler gençlerin büyük bölümünün, üniversitenin politik kimliğinin ve bilincin oluşmasında önemli bir yeri olduğu konusunda hemfikir olduklarını söyleyebilir. Kimi zaman “kendini geliştirmek” biçiminde tarif edilen, kimi zaman aileden bağımsızlaşma hayatına yön veren bir özne olma imkânıyla ifadesini bulan, bazı görüşmelerde ise daha toplumsal ve politik anlamlarıyla öne çıkan bir “dönüşüm” vurgusunun üniversiteyle ilişkilendirildiği göze çarpmaktadır.

Meslek edinme ya da sosyalleşme anlamlarının öncelikli olduğu görüşmeciler için de üniversite öğrenciliği süreci, farklı bakış açılarıyla karşılaşmak, kendini daha rahat ve özgür biçimde ifade edebilmek gibi dönüştürücü deneyimlerle birlikte anılmıştır. Dolayısıyla Türkiye akademisinin, toplumsal gelişme için özgür bilgi üretmek anlamındaki bütün sistematik sorunlarına rağmen, bu araştırmanın bulgularından hareketle en azından büyük kentlerdeki üniversitelerin, öğrencilerin anlam dünyalarında değişirici, dönüştürücü bir vurguya sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

Anahtar sözcükler: Üniversite, neoliberalizm, üniversiteli gençlik, politik kimlik, üniversitenin anlamı.

The Meaning of University for Students: “The University, We Dream of”

Abstract

University, roots of which reach back to Medieval Age in Europe, is facing numerous challenges as institution and as idea today both from state and also from market forces most of which are perpetrators of neoliberal capitalism. The concept autonomous university is subject to erosion by devaluation of basic concepts such as truth, critical knowledge and thinking and is also under pressure for collaboration with global and national market and competition within global higher education market. Academicians are being converted to workers serving for knowledge factories and proletarianized and turned into experts or technicians whose knowledge and popularity (through media) are transformed into marketable commodities with exchange values. The commodification of knowledge, probably present in natural sciences (fields of engineering and medicine, in particular) since the beginning, seems to become valid for social sciences and humanities. In this article, we look at how the university, struggling to defend its core values while witnessing dramatic regressions in its capacity of critical knowledge production and thinking, is being perceived, made sense of, and experienced by the university students (who are being converted into customers or consumers under neoliberal conditions). In the article, we will first provide an overview addressing the siege of universities by neoliberalism within and out of Turkey through ideologies such as entrepreneurship, competitiveness and “quality”. We will then emphasize the historical and sociological meaning and value of youth and university youth in Turkey. Finally, we will discuss the data collected via semi-structured interviews with 20 students, enrolled universities located in Ankara.. The interview data demonstrate that majority of the students are in consensus that university plays an important role in creation of their political identity and consciousness. It is observed that the interviewees tend to link the concept “transformation”, which was sometimes referred to as self-development, independence from family or becoming a subject leading his or her own life, to the opportunities provided by the university environment. The students prioritizing the role of university in their career plans and socialization practices, on the other hand, were being a university student implies coinciding with different points of view, expressing themselves more freely and comfortably. Therefore despite the systematic problems of Turkish academia in terms of producing free knowledge for social development, according to the findings of this research, one could argue that the universities, at least those located in the major cities, have progressive potential and transforming influence on the semantic worlds of the students.

Keywords: University, neoliberalism, university youth, political identity, the meaning of university.

Giriş

Üniversite, gerek dünyada gerekse Türkiye’de bir dizi memnuniyetsizliğin ve huzursuzluğun giderek yoğunlaştığı bir kurum haline gelmiştir. Üniversitenin âdeta bir sorun yumağı biçiminde tarif edilmesi ve mutlaka dönüştürülmesi gerekliliği de en sağdan en sola her ideolojik pozisyondan kabul gören, hayli yaygın bir kanıdır. Önemli bir ideolojik mücadele alanı olarak görülen üniversiteyi kendi politik idealleri etrafında değiştirmek isteyen bütün aktörlerin, akademiye dönüştürme ve yeniden yapılandırma projeleri olduğunu öne sürmek de mümkündür. Üniversitenin bileşenlerine şöyle hızlıca bir göz atacak olursak: Öğretim elemanlarının zorlu çalışma koşulları, düşük ücret, özlük haklarının her geçen gün daha çok aşındırılması, üniversitenin kamusal değerinin ve toplum için bilgi üretme misyonunun giderek aşağı çekilmesi gibi sorunları çarpıcı ve yakıcı biçimde kendini göstermektedir. Öğrenciler açısından bakıldığında, eğitim kalitesinin düşmesi, sosyal olanakların azlığı, yerleşkelerde disipline edici uygulamaların yoğunlaşması, bir yandan yükseköğrenim piyasa koşullarına teslim edilirken, öte yandan üniversite eğitiminin bir gelecek vaat etmemesi, üniversiteler arasında eğitim kalitesi bakımından büyük bir uçurumun varlığı gibi başlıklar ilk akla gelenlerdir.

Üniversiteye hazırlanan gençler açısından da tablo hiç parlak görünmemektedir: İyi bir üniversitenin öğrencisi olabilmek için hazırlık aşamasında ödenen maliyeti karşılamak, alt-orta sınıflar açısından neredeyse imkânsız olduğundan, “eğitim yoluyla sınıf atlamak” da son derece düşük bir olasılık olarak karşımıza çıkmakta, eğitim hakkından söz etmek anlamsızlaşmaktadır.

Siyasi iktidarlar ise, üniversitelerin bilimsel araştırma ve eğitim-öğretim performansını her zaman, politik konumlarını da genellikle sorun etmiştir. Üniversitelerin bilimsel faaliyetini, modernleşme, kalkınma ve küresel rekabet hedefleri bakımından eksik, alınan öğrenci sayıları ve piyasaya yetmişmiş iş gücü sağlama kriterleriyle ölçtükleri öğretim işlevini de yetersiz bulmuşlardır. Öğrencileri ve öğretim kadrosuyla bazı üniversitelerin toplumsal ve politik meselelerdeki muhalif ve eleştirel tavırları ise siyasi iktidarlar için her zaman sorun teşkil etmiştir.

Muhalif politikacılar ise yükseköğrenimi genellikle bir yandan siyasi iktidarın toplumsal ve ekonomik kaynak dağıtımındaki ayrımcılıklarının bir fonksiyonu olarak görmekte, diğer yandan da siyasi iktidara karşı yeterince eleştirel olamamakla suçlamaktadır.

Üniversiteyi içerden değerlendirenler, genellikle yapısal etkiler ve dönüşümlerden rahatsızdır ve akademisyenlerin bu dönüşüm karşısındaki

tutumlarını eleştirirler. Ancak öğrenciler ya da üniversiteli gençlik, bu eleştirel çözümlerinde nadiren odağa alınır.¹ Öğrencilerin üniversiteye bakışı, üniversitenin öğrenciler için ne anlama geldiği ise neredeyse hiç üzerinde durulmamış bir konudur. Bu yazıda üniversitenin, öğrenciler tarafından nasıl kavrandığı ele alınmaktadır.²

Makalede öncelikle genel olarak dünyada ve Türkiye’de üniversitenin durumu ve son on yıldaki dönüşümü ele alınmaktadır. Daha sonra Türkiye’de üniversite sistemindeki özellikle 1980’lerle birlikte başlayan ve son yıllarda giderek ivmelenen neoliberal dönüşüme odaklanılmaktadır. Bunların ardından da, üniversite gençliğinin sosyolojik anlamı ve üniversiteli gençlerin üniversite kavrayışları bir saha çalışmasının sağladığı veriler çerçevesinde değerlendirilmektedir.³ Özellikle sosyal ve beşeri bilimlerden akademisyenlerce kapsamlı bir şekilde eleştirilen üniversitenin, bütün sistematik sorunlara rağmen hâlâ umut vaat ettiği ileri sürülmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de üniversitenin değişen anlamı ve yapısı: Neoliberalizm

İlhan Tekeli, üniversitenin dünya kapitalist sisteminin özellikle 1970’li yılların başında içine girdiği “hegemonya bunalımları”na karşı ürettiği çözümlere bağlı olarak köklü bir şekilde değişmeye başladığını ve yeniden yapılandığını belirtir. Dünya kapitalist sisteminin söz konusu dönüşüm sürecini dört başlıkta özetler: 1) sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, 2) Fordist birikimden esnek birikime geçiş, 3) ulus-devletler dünyasından küresel dünyaya geçiş ve 4) moderniteden postmoderniteye geçiş. Bu dönüşümler üniversitelerden beklenti ve üniversitelerin yapısını değiştirmiştir (Tekeli, 2003: 124).

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle, bilginin anlamı ve işlevi değişir. Bilgi artık, sermaye ve emek gibi, bir üretim faktörü haline gelmekte ve yaratılan değerdeki payı giderek artmaktadır. Bilginin ticarileşmesi anlamına gelen bu süreç, üniversitenin bilgi üretme işlevinde de önemli bir değişiklik yaratmıştır. Üniversite artık bilgi üretimini, piyasa yönlendirmesi altında ve ekonomik rekabetteki işlevi bakımından yürütür hale gelmiştir.

Fordist üretimden esnek üretime geçiş, çok yönlü becerilere sahip emek gücünü gerekli kılmış, bu da üniversitelerin eğitim ve öğretim işlevinde dönüşüme yol açmıştır. Yeni endüstriyel koşulların emek gücü talebi, üniversitelerden beklentileri değiştirmiş ve üniversiteler seçkin eğitiminden kitle eğitime geçmeye başlamıştır. Bu doğrultuda üniversitelerin öğretim faaliyeti öğrenci ve program sayıları açısından nicel, değişken üretim şartlarına uyum sağlayacak beceri ve donanımın sağlanması bakımından da nitel bir dönüşüm geçirmiştir.

Teknolojik ve kültürel değişimlerin coğrafi sınırlılıkları aşması ve ulus devletlerin egemenlik alanları içindeki ekonomik ve politik denetim güçlerinin zayıflamasına yol açan küreselleşme sürecinde üniversitelerden beklenen işlevler değişmiştir. Ulus devletlerin bilgi, meta ve sermaye dolaşımındaki denetimi aşındıkça, refah ve kaynak dağıtım fonksiyonu zayıflamıştır. Bundan en çok devletin sağladığı kamusal hizmetler, özellikle eğitim ve yükseköğretim etkilenmiş, üniversitelere devletçe ayrılan kaynaklar giderek azalmıştır.

Moderniteden postmoderniteye geçişle, bilimsel bilginin anlamı ve işlevi değişmiştir. Postmodernizm, modern bilimin araçsal rasyonelitesine karşı, demokrasi-bilgi ilişkisini kuran iletişimsel bir rasyonellik öngörür. Bu bilgi anlayışı, üniversitenin toplumla ilişkisinde yeni bir sorumluluk üstlenmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda da devletin üniversiteler aracılığıyla bilimsel bilgi üzerindeki teklici pozisyonu değişmiştir (Tekeli, 2003: 126-127). Özetle postmodernite radikal kültürel dönüşümlerle birlikte, bilimin anlamı, toplumsal işlevi ve metodolojisinde de önemli bir değişikliği ifade etmektedir. Bu değişiklikler, üniversiteler için halen ciddi meydan okumalar içermektedir.

Dünya kapitalist sisteminin 1970'lerde girdiği krize ürettiği bu çözümlerden ilk üçü neoliberal ideolojinin politik programının temellerini oluşturmuş ve üniversite/bilim siyasalarını doğrudan biçimlendirmiştir. Moderniteden postmoderniteye geçiş ise, genel olarak kültürel alandaki dönüşümü ifade eder ve bu dönüşümün, üniversitenin toplumsal örgütlenmesinde ve bilim pratiğinde daha çok dolaylı sonuçları olduğundan söz edilebilir.

Neoliberalizmde Üniversite, Üniversitede Neoliberalizm

Neoliberalizm, devletin her türlü düzenleyici müdahalesinden ve toplumsal kolektivitelerin eylemlerinden bağımsız açık ve rekabetçi piyasaların, sosyoekonomik kalkınma için en uygun mekanizma olduğunu savunan bir ideolojidir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012: 21).

David Harvey'nin belirttiği gibi neoliberalizm ilk bakışta, kurumsal bir çerçeve içinde güçlü özel mülkiyet hakları, serbest pazar ve serbest ticaret tarafından karakterize edilen politik ekonomik pratikler teorisi. Buna göre beşerî refahı geliştirmenin en iyi yolu, bireysel girişimcilikle ilgili vasıf ve özgürlüklerin liberalleştirilmesidir. Burada devletin rolü ise kurumsal çerçeveyi oluşturmak ve muhafaza etmektir. Eğer eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, su ya da toprak gibi alanlarda bir piyasa mevcut değilse, bunun devlet eliyle yaratılması gereklidir. Piyasalar bir kez yaratıldıktan sonra da devlet müdahalesi en düşük düzeyde olmalıdır. 1970'lerden itibaren dünyanın her yerinde neoliberal politik ekonomik pratiklere ve düşünüşe yönelim söz konusu olmuş, neoliberalizm

dünyayı anlama ve yorumlama konusunda sağduyuya dönüşerek hegemonik bir söylem durumuna gelmiştir (Harvey, 2005:2-3).

Pierre Dardot ve Christian Laval “çağdaş kapitalizmin aklı” olarak nitelendirdikleri neoliberalizmi “insanların evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemlerin, pratiklerin, düzeneklerin bütünü” olarak tanımlarlar. Yazarlara göre neoliberalizm “bir ideoloji ya da iktisadi politika olmadan önce öncelikle ve temel olarak bir *akılsallık*”tır “ve bu sıfatla, yalnızca yönetenlerin eylemini yapılandırmaya ve örgütlemeğe yönelmekle kalmayıp, yönetilenlerin de tutumlarını” yapılandırır ve örgütler (2012: 2, 8).

Bununla birlikte kurumlar da neoliberal akla uygun biçimde yeniden yapılandırılır ve bundan en çok nasibini alanlardan biri kuşkusuz eğitim özellikle de üniversite olmuştur. Zaten neoliberalizm ilk önce bir iktisat kuramı olarak 1970’li yıllarda seçkin ABD üniversitelerinin iktisadi bilim dallarında geliştirilmiştir (Özbudun ve Demirer, 1999a: 41). Roland Barnett, neoliberalizmin, üniversitede aklın kapsamını daraltan yıkıcı bir ideoloji olduğunu belirtir ve bu ideolojinin üniversiteye girme yollarını, stratejilerini ve sonuçlarını ele alır (Barnett, 2008).

Neoliberalizmin Üniversitesi: Girişimci, Rekabetçi, “Kaliteli”

Barnett, “girişimci üniversite” kavramının, “daima ileriye dönük, daima yeni piyasalara, yeni işbirliği yollarına, yeni pedagojilere, yeni müşteri gruplarına ve yeni etkinliklere ulaşma çabası içinde olmak” olarak kabul edildiğini vurgular (2008: 103).

“Girişimci üniversite”⁴ sürekli, yeni dinleyiciler, yeni gruplar ve yeni müşteriler bulmak için geleneksel akademik dünyanın sınırlarını zorlar ve bu genişleme çabası nedeniyle verili toplumsal yapının isteklerine ve iddialarına teslim olur. Mevcut düzenle arasındaki ilişkinin bağları giderek güçlenir ve dış dünyayı potansiyel müşterilerinden ibaret görmeye başlar (Barnett, 2008: 105). Bu süreç üniversitelerin, serbest piyasayla daha fazla bütünleşmesine yol açar ve Barnett’in de vurguladığı gibi, piyasayla yaşamaya başlayan üniversite, dünyayı piyasaların gözünden kavramaya başlar.

Girişimcilik üniversitenin hem iletişimsel hem de epistemolojik karakterini çarpıtır. Çünkü girişimcilik, karşılıklı anlama ve eleştirel bir müzakereye değil, başarıya odaklı bir iletişim biçimini ortaya çıkarır. Müfredat içinde eleştirel düşünce geriler, girişimcilik becerileri ve girişimci kişiliğin yaratılması teşvik edilir. Böylece piyasa değerleri, üniversitenin kolektif bilinçaltına sızar. Barnett, kontrol altında tutulmadığında girişimciliğin akademik yaşamda önemli boyutlarda çürüme yaratabileceğini ve üniversitenin evrenselliğini yok edeceğine dikkat çeker (Barnett, 2008: 111-112).

Rekabetçilik fikri son zamanlarda, üniversite uygulamalarının çevresel bir unsuru değil, akademik yaşamın merkezi bir ideolojisi haline gelmiştir (Barnett, 2008: 129). Rekabetçilik, bir ideolojinin üç boyutunu da (epistemoloji, iletişim ve ontoloji) içerir. Epistemolojik olarak rekabet iki aşamada devreye girer. Birincisi, rekabetin bilimsel araştırma ve öğretim verimliliğini ya da üniversitelerin gelişmelere cevap verme kapasitesini artırdığı tartışmasız bir hakikat sayılır. İkincisi üniversitelerin bilimsel başarısı, rekabetçiliklerine göre değerlendirilir. Ontolojik olarak ise rekabet akademik kimliklerin yapılandırılmasında devreye girer (Barnett, 2008: 134). “Akademik kapitalizm” yeni bir akademik *ethos* yaratır. Uzmanlık, bilgiyi geliştirmek için gereken bilimsel bir derinleşme değil, piyasada paraya dönüştürülebilecek teknik becerilere sahip olmak demektir. Uzun zamandır uygulamalı disiplinlerde (tıp, hukuk, mühendislik fakülteleri bunların başlıca temsilcileridir) mevcut olan bu eğilim artık akademik dallara ve ‘temel’ bilimlere taşınmıştır (Ergur, 2003: 209). Rekabetçilik, daha iyi argümanın gücü tarafından yönetilmesi beklenen üniversitelerin kurumsallaşmış iletişim süreçlerine kadar sirayet ederek, üniversitenin dayandığı akıl, hakikat, bilgi, anlayış, açıklık, eleştiri ve özgürlük gibi değerleri aşındırır. Bunların yerine rekabetçilik, üniversitede verimlilik, tüketici tepkisi, hesap verebilme ve kayıp kazanç bilançoları gibi kaygıları hâkim kılar (Barnett, 2008: 124).

Türkiye’de Üniversite

Feroz Ahmad’ın belirttiği gibi 12 Eylül 1980 askerî darbesinin amaçlarından biri de Turgut Özal’ın aradığı, siyasetin ve her türlü muhalefetin yokluğuyla belirlenen bir sessizleştirme dönemini yaratmaktır: “Müdahalenin Türkiye’nin geleceği açısından aynı derecede önemli sonuçlar yaratacak bir hedefi daha vardı: Bütün toplumu depolitize ederek uzun vadeli istikrar sağlayacak yeni bir siyasal yapılanma” (Ahmad, 1995: 249).

1960’lardan beri önemli bir rol oynayan kent gençliğinin siyasetten arındırılması başlıca hedeflerden biriydi. Temizlik hareketından üniversiteler de nasibini aldı: 6 Kasım 1981’de kabul edilen Yüksek Öğretim Yasası’nın başlıca amacı sol siyasetle bağlantılı bütün öğretim elemanlarının temizlenmesi ve öğretim kurumlarını 12 Eylül rejiminde ideolojik saflığın bekçileri olan “milliyetçi-muhafazakârlar”ın eline teslim ederek, üniversitelerin siyasetten arındırılmasıydı. MHP’nin temsil ettiği aşırı sağ da, kendi ideolojisinin “Türk-İslam Sentezi” denilen bir form içinde kabul edilmesine ve “Aydınlar Ocağı” olarak bilinen bir grup tarafından savunulmasına rağmen ezildi (Ahmad, 1995:259-261). Ahmad’a paralel biçimde Özbudun ve Demirer de, YÖK’ün kuruluşunda cunta yönetiminin üniversitede “Türk-İslam sentezi” ideolojisini hâkim kılmak ve özel üniversiteye zemin hazırlamak gibi hedefi olduğunu vurgular (1999b: 162).

Türkiye’de bir kurum olarak üniversitenin gelişimi, dünyadakiyle paralel olmamıştır. Tekeli, Cumhuriyetin kuruluşundan, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında yapılan Yüksek Öğretim Kanunu’na kadar Türkiye’de üniversitenin, “Von Humbolt Üniversitesi” olduğunu söyler. Bu modele göre üniversite, öğretim ve kültürel dönüşüm işlevini yerine getiren, meslektaş akademisyenler tarafından yönetilen, uzmanlaşmış kürsüler şeklinde örgütlenmiş, öğretim ve araştırma programını kendi içinde belirleyen, mali denetimden başka dış denetime tabi olmayan bir kurumdur. 1981 yılında yapılan Yüksek öğretim kanunun getirdiği sisteme göre ise üniversite yöneticileri seçimle değil, atamayla belirlenir. Kürsü örgütlenmesi yerine bölüm sistemi getirilir. Lisansüstü çalışmalar için enstitüler oluşturulur. Atama ve yükseltmelerde, etkileşimli jüri değerlendirmelerinin yerini akran değerlendirmeleri alır. Tekeli (2003: 138), üniversiteleri terbiye eden merkezîyetçi ve denetimci bir kurum olarak görülen YÖK’ün tek bir yargıyla etiketlenemeyeceğini, siyasal açıdan üç farklı dönem yaşadığını belirtir: Birinci dönemde YÖK askeri yönetimin amaçları doğrultusunda terbiye edici ve homojenleştirici; ikinci dönemde dinsel örgütlenmelere hoşgörü’lü; üçüncü dönemde laikliği koruma kaygısıyla hareket eden ve atama ve yükseltmeleri nesnelleştirmeye önem veren bir nitelik taşımıştır.

Ali Ergur ise üniversitenin 1980 sonrasında yeniden yapılandırılması sırasında gözetilen iki ana ilkesel yönelim olduğunu belirtir: “Bir askeri hiyerarşi analogisi ve piyasa mekanizmalarının çalışma mantığını akademik etkinlik alanına taşınması” (Ergur, 2003: 205). 1980’lerde başlayan neoliberal yeniden yapılandırma çabaları sonunda Türkiye’de, araçsal bir üniversite tasavvuruyla vesayet altında ehlileştirilmesi istenen ancak diploma ve unvan dağıtmak, teknik bilgi sağlamak, istihdam piyasasını beslemek, statü sağlamak gibi sosyal imkânlar nedeniyle vazgeçilemeyen bir yüksek öğretim sistemi ortaya çıkmıştır. Böylesi biçimsel ve araçsal bir çerçeve içinde üniversite, kısıtlanmamış düşüncenin, özgür muhakemenin, eleştirel bakış ve konumların, toplumsal dönüşüm sürecinin yorumlanmasına yönelik bilimsel çalışmanın hayat bulduğu bir yer olamamıştır. Ergur’a göre “eleştirel değerlikle de yüklenmiş (ve asıl onunla belirlenen) bir üniversite yapısı ve algılayışı, doğal olarak günümüzde her geçen gün daha geçersiz olmaktadır; onun yerine asıl işlevi malumat işlemek/yönetmek olan, erekselliğini kapitalist verimlilik anlayışında bulan bir üniversite geçmektedir” (Ergur, 2003: 205).

Son on yılda üniversitede neoliberal uygulamalar giderek hızlanmış, AKP hükümetlerinin⁵ koordinasyonu altında kanun tasarıları yordamıyla yaygın hale getirilmiştir. Yüksek Öğretim Kurumu, Üniversiteler Arası Kurul ve AKP, son on yıllık süre içinde kimi ideolojik çatışmalar içinde görünseler bile, neoliberalizmi üniversitelerde hâkim kılmakta ortaklaşmış, sadece retorik bakımından farklılaşmışlardır (Ergül ve Coşar, 2004: 49).

Türkiye’de Üniversite Gençliğinin Anlamı ve Değeri

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında gençler, özellikle de üniversiteli gençler Türkiye’de ve dünyada muhalif siyasal alanın öncü ve önemli aktörleri durumundadır. Ferhat Kentel’in de vurguladığı gibi gençlik homojen bir kültürel aktör olarak hiçbir zaman var olmamıştır. “Belli bir sınıf adına konuşan ‘entelektüel’ gençlerin özerk aktör olduklarına kuşku yoktur, ancak bu aktörü genç olarak değil, daha çok öğrenci olarak tanımlamak daha doğru olacaktır” (2005:13). Türkiye toplumu için gençlik, özellikle öğrenci gençlik politik bir fail olarak görülmüştür. Bunda biyolojik ya da psikolojik vasıflarının yanı sıra ve belki de ondan daha çok Foti Benlisoy’un da vurguladığı gibi öğrenci gençliğin okuryazar olmasının (2003: 281) daha doğrusu bilgiyle uğraşır olmasının rolü büyüktür.

Tanzimat’la birlikte Avrupa’daki gelişmeleri izleyen Osmanlı sarayı ve bürokrasisinin eğitimde modernleşme hamlelerinin sonucu olarak modern okullar açıldı, burada eğitim gören gençler aracılığıyla imparatorluğun çöküşünün durdurulabileceği düşünülmekteydi. Başka deyişle 19. yüzyılın modern kurumlarıyla ülkeyi kurtarması beklenen gençlik, devlet tarafından inşa ediliyordu. Demet Lüküslü’ye göre devlet merkezli düşünüş, “gençliğin siyasal bir kategori olarak inşa edilmesi ve tanımlanması, Türkiye siyasal kültürünün önemli mitlerinden birini ‘gençlik miti’ni” oluşturmaktadır. Kökleri Osmanlı’nın son dönemine dayanan bu mit, Cumhuriyet’le birlikte daha da güçlenerek devam etmiş ve hatta gençlik, Cumhuriyet’in sembolü haline gelmiştir (2009: 15).

Lüküslü, günümüz gençliğini konformizm ve apolitiklikle suçlamak yerine, siyasetin tanımı üzerine düşünmemiz ve onu yeniden tanımlamamız gerektiği düşüncesindedir (2009: 195-196).⁶ Leyla Neyzi de, siyasi bir misyon dayatılan bir toplumsal failin genç olamayacağını, ancak bu misyonun yükünden kurtulunca genç olunabileceğini ileri sürmektedir. Bir öznellik biçimi olarak gençlik, ancak bu paradoksu aşmakla mümkün olabilecektir (Neyzi, 2004: 137).

Gezi Parkı Direnişi’yle başlayan sürece kadar günümüz gençliği Demet Lüküslü’nün de (2009: 14) vurguladığı gibi, 1980’ler, 1990’lar ve 2000’ler arasında ayırım gözetmeksizin 1980 sonrası kuşak olarak adlandırılmakta, önceki tüm kuşaklar ve hatta kendi kuşaktaşları tarafından “apolitik”, “depolitize”, “bencil”, “kayıtsız” olarak olumsuzlanmakta ve eleştirilmektedir.

Kozanoğlu *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak* (1993) isimli kitabında, 1980 sonrası gençliğin geçmiş kuşaklardan farklarının altını çizerek döneme “yuppie’lik ideolojisinin” damgasını vurmakta oluşunu eleştirmektedir. Medyada sıklıkla

kullanılan *yuppie* kelimesi, İngilizce şehirli, genç profesyoneller anlamına gelen *young urban professionals*'dan türetilmişti. '80 Gençliği üzerine yapılan kimi araştırmalar da Kozanoğlu'nun *yuppie* egemenliği savını doğrular nitelikteydi. Örneğin *Nokta* dergisinde üniversiteye hazırlık dersanelerine giden gençler üzerine yapılan ve 1991'de yayımlanan bir araştırmanın bulgularına göre tüm öğrencilerin gelecek hayallerini süsleyen şey, özel şirkette yönetici olmak (Lüküslü, 2009: 122).

Buna göre toplumda görülen değişimi çabucak kavrayan gençlerin önemli bir kısmının artık tek ideali, zamanın ruhuna uygun biçimde başarılı olmak, başka deyişle çok para kazanmaktır. Yine *Nokta* dergisinin 1998 yılında yaptığı bir araştırmada Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü birinci sınıf öğrencisi bir gencin söylediği şu sözler çarpıcıydı: "Para maddi bağımsızlığın sembolü, bizim tek kurtuluşumuz. Ben her bakımdan tam bir kapitalistim. Zira uzun vadede ulaşmak istediğim her şey paraya dayanıyor. Daha iyi, rahat bir yaşam için, özel arabalar, evler, iyi yiyecekler, giysiler... Bunları istiyorum ve başaracağım" (aktaran Bali, 2002: 52).

Yeni Sağın ve neoliberal politikaların yükselişiyle birlikte, mülk edinme başlı başına bir değer haline geldi. Türkiye toplumunun kültürel kodundaki bu değişimden Demet Lüküslü'nün belirttiği üzere en çok nasibini alan da gençler oldu. *Yuppie* terimi ya da *yuppie* kuşağı da kültürel kod değişiminin simgesi haline geldi. *Yuppie*'nin 1980'li yıllara ve 1980 gençliğine damga vurmasına benzer bir biçimde, 1990'larda gençlerin bizzat kendisi tarafından türetilen bir başka terim, "tiki" sözcüğü, 1980 sonrası gençliğin bir bölümünü tanımlamak için kullanılmaya başlandı.⁷ "Beyaz Türklere" gönderme yapan bu gibi ifadelerle karşı, "siyah Türkleri" tanımlayan "kıro", "hanzo", "zonta", "maganda" gibi ifadeler de 1990'larla birlikte sıklıkla kullanılır oldu. "Kıro" ve "hanzo" sözcükleri genellikle taşradan göç etmiş, eğitim ve gelir düzeyi düşük kişiler için kullanılırken, "zonta" ve "maganda" aslen şehirli olmayan, şehre sonradan göç etmiş, eğitim düzeyi düşük ancak gelir düzeyi yüksek, fakat davranış ve kafa yapıları açısından "Beyaz Türklere" çok farklı olan kişileri tanımlayan negatif yüklü bir gösterendi (Lüküslü, 2009: 124-129).⁸

Gençleri "apolitik" ya da "depolitik" olarak eleştirmek konusunda Samet İnanır (2005: 40) önemli bir not düşerek apolitik gençlik söyleminin "beyaz-Türk-laik" olduğunu kaydeder. Zira depolitizasyonun başladığı ve yaygınlaştığı 1980'ler ve 1990'lar Türkiye'sinde olduğu gibi bugün de İslamcı ve Kürt gençlik ziyadesiyle politiktir.

Paralel bir düşünceyi Hamza Aktan'da da bulmak mümkündür. Gençliğin kurulmuş bir kimlik olduğunu belirten Aktan, gençlerin apolitik ve duyarsız

olduğuna ilişkin yargının, orta yaşlısı ve ihtiyarıyla toplumun genelinin apolitik ve duyarsız olduğu gerçeğinin üzerinden atladığı düşünceindedir: “Sanki miting alanları 30 yaş ve üstü insanlarla dolmuştur da bu yaşların altındaki insanlar mitinglere hiç ilgi göstermemiştir. Sanki büyük bir muhalefet dalgası var da bunun başını 30 yaş ve üstü insanlar çekmektedir, gençler de bu arada soytarılıkla müşküldür! Sankileri çoğaltmak mümkün... Aynı zamanda bu yargı toplumsal yapı içindeki son derece politik kesimlerin [Kürt gençlerinin] de üzerinden atlar” (2005: 54).

Bugünkü düşünce ve kanılara baktığımızda, Haziran direnişisi ya da isyanıyla birlikte gençliğe dair ezberlerin bozulmuş, etiketlerin ve yaftalamaların artık kabul görmez hale gelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Sokakları, alanları ve meydanları dolduran, yaratıcı, enerjik, mizah yüklü eylemleriyle öne çıkan “1990 kuşağı”na yönelik ilgi ve merak da böylece yükselişge geçmiş; “Nasıl bir gençlikle karşı karşıyayız?” sorusu da zihinleri daha çok meşgul eder olmuştur.⁹

Öğrenciler için Üniversitenin Anlamı: Sosyalleşme, Politikleşme, Meslek Edinme

Bir Kültür-Sanat Ortamı ve Sosyalleşme Mekânı Olarak Üniversite

Görüşme yapılan öğrencilerin büyük bölümü, üniversiteyi öncelikle kişisel ve entelektüel gelişimlerine katkı yapan bir eğitim kurumu olarak anlamlandırmış, bununla beraber üniversitenin sağladığı sosyalleşme olanaklarının da altını çizmiştir.

Örneğin görüşmecilerden Mert¹⁰ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi [ODTÜ], 4, E, 22)¹¹, üniversite sayesinde bir bakış açısına, “sosyolojik bir düşünce”ye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bunda da en önemli faktörün dersler ya da teknik eğitimden çok yerleşkedeki kültürel ve sosyal etkileşim ortamı olduğunu düşünmektedir. Mert üniversiteyi farklı farklı düşüncelerden insanlarla karşılaşmaya olanak veren, çeşitli sosyalleşme imkânları sunan ve kendisini düşünsel olarak geliştirmesine olanak tanıyan bir yer olarak tarif ederken, söze okumakta olduğu ODTÜ’yü diğer üniversitelerden ayırarak başlamıştır:

Türkiye için düşünürsek ODTÜ ve diğer üniversitelerin benim için farklı olduğunu düşünüyorum... bir teknik üniversite olarak kendi dalım açısından tabi ki iyi bir üniversite. Ama bir de ben buraya geldikten sonra bilemiyorum bu sadece benim yaşadığım bir şey mi, herkesin yaşadığını zannetmiyorum ama belki de okuduğum liseden falan kaynaklı burada ayrı bir değişime girdiğimi düşünüyorum. Ya buradaki faaliyetler insanların kulüplere ya da ne bileyim değişik sosyal olaylara, etkinliklere katkısı ve bunların getirdiği aktivitelerle bir şekilde ben daha sosyal... Ya sosyallik işte dışarı çıkıp top oynamak ya da biriyle konuşmaktan ziyade daha bir insan açısından sosyolojik bir düşünce yapısına

sahip olmaya başladığımı düşünüyorum ve bu gittikçe artıyor. Bunun da büyük etkeni bir kampus alanından kaynaklı olabileceğini düşünüyorum, belli amaçtaki bir topluluğun bir arada olduğu ve burada çok fazla vakit geçiriyorum çünkü bunların etkili olduğunu düşünüyorum. İşte ne bileyim şenlikler olsun ya da tanıştığım başka düşüncede insanlar büyük bir nasıl diyeyim iyi bir katkıda bulundu benim hayatıma her türlü alanda... Düşünsel olarak da değişmemi sağladı.

Oğuz ise (ODTÜ, 4, E, 22) üniversitenin kendisi için ne anlama geldiğini, aldığı eğitimin niteliği ve yerleşke hayatı içindeki kültür-sanat etkinlikleri aracılığıyla toplumsallaşma imkânına vurgu yaparak anlatmaktadır. Tıpkı Mert gibi Oğuz da ODTÜ'yü diğer üniversitelerden ayırarak söze başlamıştır:

Üniversite, üniversiteden daha çok ODTÜ diyebilirim yani ben. ...beni şey yapan ODTÜ'deki insanlar, arkadaşlarım, oluşturduğum çevre, bunlardan çok memnunum başka bir yerlerde çok zor olabileceğini düşünüyorum kendi adıma. ...aldığım eğitimden de gayet memnunum, onda da bir sıkıntı olduğunu da düşünmüyorum. Burada çok fazla sosyal etkinlik var, en büyük artılardan bir tanesi bu. Yani şuradan yürürken sağınızda işte tiyatro, İstanbul'dan gelen bir tiyatro ekibi ...işte mesela daha birkaç gün önce Bengi Bağlama Üçlüsü'nün bir konseri vardı, gayet ucuz bir fiyata, 6 lira gibi öğrencinin çok rahat gidebileceği. ...mesela geçen sene buraya Özcan Alper geldi, benim ilk geldiğimde Zeki Demirkubuz geldi, onun dışında Yeşim Ustaoglu geldi. Yani bunlarla oturup “ya abi orasını neden böyle yaptın?” diyebilme imkânım oluyor yani. Bunun çok fazla meydana geldiği bir yer burası, o noktada burada bu imkânlarla sahip olmaktan mutluyum yani. Sosyal olarak, kampus olarak, eğitim olarak sadece mühendisliğin biraz zor olmasından kaynaklı sadece böyle stres, sıkıntı falan oluyor ve o insanı çok hırpalıyor, onun dışında yani geleceğe dair veya buradaki eğitim bana yeterli olacak mı? Konusunda yeterli olacağını da düşünüyorum.”

ODTÜ'nün kendisine ve diğer öğrencilere sunduğu olanakları bir tür “fırsatlar topluluğu” olarak betimleyen ve üniversiteyi meslek sahibi olmanın aracı değil, insanın ufkunu genişleten bir yer şeklinde gören Aslı, (ODTÜ, K, 2, 20) isteyen herkesin kendisini dilediği alanda geliştirmesinin mümkün olduğunu düşünmektedir:

..Yani ben hiçbir zaman çok dersle ilgili bir öğrenci olmadım. ODTÜ'nün de bu imkânlarını çok seviyorum işte Güzel Sanatlar var, her türlü birim var, her şey var. Kendinizi geliştirmek için yapabileceğiniz her şey burada. Mesela maden mühendisliği okuyorsunuz ama mezun olduktan sonra fotoğrafçılıkla ilgilenebilirsiniz. Belki jeoloji mühendisliğindeyiz ama işletme bölümünden satış alanında kendinizi ilerleteceksiniz. Çok geniş olduğu için okulun imkânları üniversite benim için fırsatlar topluluğu gibi. Sadece isteyene tabi... Sadece

okula gelip işte not kasıp buradan mezun olan insanlar da var ama ben onlardan değilim. ...mesela ben şimdi işletme okuyorum ya eğer aklım bilgisayar mühendisliğine kaysa mesela ama hiç üzülüyorum bunun için çünkü biliyorum ki eğer bunu istersem bunun imkânı da var burada. Topluluklara katılarak, özel dersler alarak, arkadaş ortamı, ders ortamı hepsi... Yani çok bizi çok komplike yetiştiriyor bu okul, o yüzden benim için fırsatlar topluluğu gibi yani.

Üniversiteye geldikten sonra “en çok öğrendiği şey”in, belirli bir fikre takılıp kalmamak gerekliliği olduğunu ifade eden Ayça (HÜ, 4, K, 21) üniversitenin sunduğu farklı fikirlere açık olma ve sosyalleşme olanaklarının altını çizmiştir:

[üniversitede] insanlar kendilerini geliştirebiliyorlar. Yani size kendinizi geliştirmeniz için daha çok fırsat sunuluyor diyeyim. ...Tabi ki üniversite okumadan da kendini geliştirenler vardır ama hayata bakış açınızı değiştirebiliyor belki ya da tamamen tersine döndürebiliyor, hani bir şey hakkında... Bir kere ben üniversiteye geldiğimden beri en çok öğrendiğim şey şu olabilir hani bir fikre tamamen takılıp kalmamak gerekiyor aslında. Hani her türlü fikre açık oluyorsunuz, daha çok, daha yumuşak bakmaya başlıyorsunuz aslında her şeye bunu söyleyebilirim. ...Çok öyle aktivitelere falan katılan bir insan olmadığım için bu konuda çok yorum yapamayacağım ama katılanlar için kendini geliştirebiliyorlardır belki. Hani ben daha sosyal bir insan oldum en azından ya da bir ortama girildiğinde nasıl konuşulacağını öğrenebilirsiniz. Her zaman için farklıdır eğitim görmüş insanla, görmemiş insanın farkı ama onun dışındakileri bilmiyorum açıkçası.

Üniversite hayatını daha çok aile evinden uzaklaşma ve kendi ayakları üzerinde durmayla, başka deyişle kendi hayatına yön veren bir özne olmakla ilişkilendiren görüşmeciler de olmuştur. Örneğin kendisini apolitik olarak tarif eden Pelin (HÜ, 4, K, 21) ve siyasetle pek ilgili olmadığını ifade eden Tuğba (HÜ, 4, K, 21) üniversite yaşamını bu şekilde anlamlandırmaktadırlar. Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere, Tuğba'nın vurgusu daha çok “kendi ayakları üzerinde durma” üzerinedir:

...ben İstanbul'dan geldim buraya, orada da baskı altında hiçbir zaman olmadım ama burada daha böyle hani başımı alıp çıkmak istediğim, her şeyi yapabiliyorsun, kendini ifade edebiliyorsun falan, daha böyle özgürlük. Herkesin yaşaması gerek, insan böyle kendi ayakları üzerinde durabiliyor. Ben hiç böyle temizlik falan yapmazdım, kaçardım, şimdi başıma gelince yapıyorum her şeyi. ...Ev geçindirmeyi öğrendim, o çok iyi oldu. Hiç fatura ödemedim, adıma fatura geliyor burada bayağı faydası oldu.

“Kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmeyi” başka deyişle kendi hayatına yön veren yetişkin bir birey olmayı, üniversite hayatıyla ilişkilendiren Pelin

ve Tuğba'ninkilere paralel düşünceleri İbrahim'de (GÜ, 4, E, 23) bulmak mümkündür:

...Lisede, ilkokulda hiç görmediğim şeyleri gördüm üniversite hayatımda... Hiç dışarı çıkmamıştım daha önce şehrimden, onun için çok değişik duygu, yani kendi ayaklarımın üzerinde durmayı öğrendim. Okumazdım önceden, hiç kitap okumazdım, sıkardı, şimdi ise kitap okudukça ne kadar zevkli bir şey olduğunu öğreniyorum kitap okumanın, daha çok okumak geliyor içimden. Hocalarımla konuşuyorum, sohbet ediyorum, ya bir daha bu yılların hiçbir zaman gelmeyeceğinin farklıyım onun için yapabildiğim kadar iyi şeyler yapmayı düşünüyorum şu sıralar.

Görüldüğü gibi kimi zaman “kendini geliştirmek” biçiminde tarif edilen, kimi zaman aileden bağımsızlaşıp hayatına yön veren bir özne olma imkânıyla ifadesini bulan bir “dönüşüm” vurgusunun üniversiteyle ilişkilendirildiği göze çarpmaktadır. Gençlerin ifadelerine baktığımızda üniversite ortamının sağladığı sosyo-kültürel ve sanatsal olanakların ne kadar önemli ve anlamlı olduğunu çok açık biçimde görebiliriz. Film gösterimi, konser, tiyatro oyunu, söyleşi gibi etkinliklere katılarak gençler yalnızca keyifli vakit geçirmekle kalmayıp ufuklarını genişletmekte, farklı bakış açıları ve yeni algıma biçimleri kazanmakta, daha çok eleştiren, sorgulayan, düşünen daha etkin, yaratıcı ve katılımcı bireyler haline gelmektedirler. Genellikle aile evinden ilk kez üniversite eğitimi sayesinde ayrılan gençlerin, gündelik hayatın sorumluluklarını kendi başlarına yerine getirmek, aile baskısı, yönlendirmesi ya da kısıtlaması olmaksızın yaşamlarına ilişkin inisiyatif almak gibi deneyimler sayesinde özgürleştiklerini ve gerçek anlamda yetişkin bir özneye dönüştüklerini de iddia edebiliriz. Dolayısıyla Türkiye akademisinin, toplumsal gelişme için özgür bilgi üretmek anlamındaki bütün sistematik sorunlarına rağmen, bu araştırmanın bulgularından hareketle en azından büyük kentlerdeki üniversitelerin, öğrencilerin anlam dünyalarında değiştirci, dönüştürücü bir vurguya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bölümü tamamlarken bir noktanın daha altını çizmekte fayda görüyoruz. Alıntılarda çok net bir şekilde takip edilebileceği üzere ODTÜ'lü gençler, öğrenim gördükleri üniversitenin farklı ve ayrıcalıklı bir ortam sunmakta olduğunu vurgulamaktadır. Gazi Üniversitesi öğrencisi olan Mehmet de paralel bir fikri dile getirmiş, ODTÜ ve Boğaziçi'ni bir kenara bırakırsak, diğer üniversitelerin liseden pek de farklı olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla toplumsal gelişme konusunda üniversitenin anlam ve değerini tartışırken, öğretim kadrosundan sosyal, kültürel ve sanatsal olanaklara, beslenme-barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamaktan uluslararası niteliğe, özgür ve eleştirel bilimsel araştırma faaliyetlerinden politika üretmeye, eşitlikçi ve katılımcı bir gelenekten çokselsli

-çokkültürlü yapıya uzanan geniş bir çerçevede içinde konunun ele alınması gerekmektedir.

Politikleşme Alanı Olarak Üniversite

Türkiye’de öğrenci gençlik ve özellikle üniversite gençliği, daha iyi bir toplum idealini hayata geçirecek özneler olarak görülmüştür. Öğrenci gençliğin bu özel politik özne konumu etrafında kavranmasının hem tarihsel hem sosyolojik kaynakları vardır. Tarihsel olarak Türkiye modernleşmesi eğitilmiş insanlara ve bilime karşı özel bir saygıyı taşımıştır. Kemalizm cumhuriyeti gençliğe emanet etmiş, onu koruma, kollama ve geliştirme sorumluluğu vermiştir. Bu tarihsel sorumlulukla, öğrenci gençlik ülkenin durumu ve geleceğiyle ilgili politik etkinliklerinde meşruiyet zemini bulmakta zorlanmamıştır. Bu doğrultuda 1980’lere kadar öğrenci gençliğin siyasallaşmasının dayanağı, kendilerini ülkenin siyasi kaderinden sorumlu görmeleri olmuştur (Benlisoy, 2003:284).

Öğrenci gençliğe atfedilen politik önelliğin sosyolojik kaynağı, gençliğin sistemin dışında ya da ona belli bir mesafeden bakabilme imkânıyla ilgilidir. Bu sisteme mesafeliliğin, gençliğe eleştirel bir pozisyon verdiği düşünülür. Benlisoy, gençliğe bahşedilmiş böyle bir eleştirel eylem imkânının olmadığını, gençliğin eleştireliliğinin, toplumsal ilişkiler içerisinde tuttuğu yere bağlı olduğunu ileri sürer (Benlisoy, 2003: 281).

1980 sonrasında üniversitenin girişimcilik, rekabetçilik ve “kalite” ideolojileri etrafında geçirdiği neoliberal dönüşüme paralel olarak üniversiteli gençlik de kapitalist piyasaya uyumlu, tüketim ve haz peşinde, bireyci ve kariyerist bir profile görülür olmuştur. Görüşmeci gençler arasında bu profile uyan sadece bir iki kişiden söz edebiliriz. Gençlerin büyük kısmı, üniversite eğitimi ile politik kimliklerinin oluşumu, hatta eleştirel bir politik önelliğin kuruluşu arasında dikkate değer bir ilişki kurmuştur. Örneğin Mert, üniversite öncesinde ya da üniversitede örgütlü bir siyasal etkinlik içinde olmasa ya da bundan kaçınsa da politik bir duyarlılık geliştirdiğini belirtmektedir:

Bir yere ya da ne bileyim siyasal kimlikli bir yere üye değilim ama ne bileyim siyasi kitaplar okumaya çalışıyorum işte bu konuda bilgilenmeye çalışıyorum, tarihten bir şeyler okumaya çalışıyorum. En azından oturduğum insanlarla bir eylem olduğunda ya da ne bileyim bir tepki gösterilmesi gereken bazı şeyler olduğunda bunlara katılmaya çalışıyorum. Bunun dışında ne yapıyorsun dersiniz çok da yaptığım bir şey yok. Bunlar yeterli mi tabi ki yetersiz ama şu döneme de bakarsak ne bileyim sadece köşe yazarlığı yapıp da köşesinden insanlara seslenen kişilerin işte 500-600 gündür tutuklu olduğunu görüyoruz. Bunlar da yani insana bu konuda nasıl diyeyim belki biraz da kamçı olması gerek ama çok da bir bakımdan da kararsız bir tavır sergilemesine yol açıyor.

Bazı öğrenciler üniversitenin çoğulcu ve çok sesli bir politik yapıya sahip olmasının, farklı politik kimlikler arası etkileşimin, politik bilincinin gelişimine yaptığı katkıyı vurgulamaktadır:

Yani burası [öğrencisi olduğu ODTÜ'yu kast etmektedir] için geçmişinden gelen bir avantaj var yani buraya hiç o fikirlerle gelmemiş bir insan bile, burası hakkında okuduğu şeylerle ya da burada bazı öğrenci gruplarının içerisinde, öğrenci grupları yani o adama hoş gelmese bile, öğrenci gruplarının savunduğu insanlar var, onlar zamanında buralarda dolaşmışlar ve aynı sıralarda oturmuşlar falan. Hiç ilgisi olmayan bir insanın bile ilgisini çekebiliyor yani. İlgisi olan bir insan olursa da onu gerçekten bir yola sürükleyebiliyor. Yani bir politik kimliği var, tabi eskilerin söylediği kadarıyla artık eskisi kadar değil ama neticesinde Türkiye'nin durumunu göz önüne aldığımızda hani bir görüşü olduğu söylenebilir. Politik olarak aynı zamanda sosyal olarak... Burada gelen öğrenci yapısı da orta sınıf genelde yani, orta sınıf ailelerin çocukları geliyor buraya ve onlar belli bir anlıyorsunuz yani belli bir durumdalar yani böyle çok fazla apolitik değiller yani en azından. Yani bir fikirleri var, o fikirlere sahip olmasından ötürü diyebiliriz yani belli bir duruş var ama abartılacak, çok abartılıyor bazen, o kadar hani yani burayı pek bilmeyen insanlar çok aşırı derecede buralarda böyle, öyle bir şey de yok yani, öyle düşünüyorum (Oğuz).

Oğuz, üniversitelerin politik karakteri hakkında konuşurken, sahip olunan akademik ve eleştirel geleneklerin işlevine de dikkat çekmektedir. Bu, siyasi iktidarların ve piyasanın üniversite üzerindeki neoliberal dönüşüm baskılarına karşı, geleneklerine sahip çıkmasını önemini hatırlatmaktadır. Bazı görüşmeciler, net bir politik kimliğe sahip olmamakla birlikte politik bilincin ve eleştirel bir yaklaşımın gelişmesinde üniversitenin çoğulcu yapısının önemine dikkat çekmektedir:

Okuduğum liselerden biliyorum, zaten politik kimliği olan arkadaşlarım çok vardı. Ben politikayla ya da siyasetle hiçbir şekilde ilgilenen bir insan değildim. Çünkü ailede bizim hani çok ilgi gören bir şey değildir. Onun hani, ben en azından hani yani atıyorum solcular neye inanır, sağcılar neye inanır, hangisi doğrudur ya da hangisinin ne avantajları ne dezavantajları vardır bunu öğrendim ama hala yani nasıl diyeyim pragmatik bir insanım diyebilirim. Yani hangisinin faydasını görüyorsam aslında benim için doğru olan odur. Kesin bir doğru yoktur diyebilirim. Ama en azından neyin ne olduğunu biliyorum. Yani etrafımda konuşulduğu zaman boş boş bakmıyorum mesela hani onlara “evet haklısınız” ya da “hayır değilsiniz” de diyebiliyorum ya da işte ne bileyim bir olay olduğunda ya da bir kanun çıktığında ya da bir film izlediğimde onu siyasi olarak da değerlendirebiliyorum diyebilirim (Ayça).

Pelin ise üniversitenin çoğulcu yapısının, farklı politik ve toplumsal kimliklere sahip insanlar arası etkileşim imkânı sunmasının kendisine yaptığı katkıları vurgulamaktadır:

Direkt üniversite değil de daha çok hani okuldaki topluluklar, öğrenciler, hani birbirleriyle iletişimlerinde bunlar göze çarpıyor gibi geliyor bana. Ya ben çok... Apolitik biriyim daha çok ama hani okulda ister istemez bir şeylerin ortasında buluyorsunuz kendinizi. Hani onu da bilmiyorsun, onu da bilmiyorsun, acaba ne diyorsun, kendi düşüncelerin hani nerede olduğunu belirleyebiliyorsun.

Sol örgütler içinde mücadele yürüten ve kendilerini devrimci, sosyalist gibi sıfatlarla tanımlayan gençlerse, üniversiteyi toplumsal dönüşüm için bilgi üretmekle ve gençlere politik öznellik kazandırmakla ilişkilendirmekte, hâlihazırda var olan ile olması gereken üniversite arasındaki ayırım üzerinden hareket etmektedirler. Örgütlü bir şekilde politika yapan öğrenciler, öncelikle üniversitedeki özgürlük ortamının önemine dikkat çekmektedir. Sözelimi Özgür, (HÜ, 2, 22, E), üniversitenin geleneksel değerlerine yönelik bir güvenle politik mücadeleye katıldığını belirtmektedir:

Yani zaten belli bir düşünceleri olur insanın ama ilk defa bu düşünceler uğrunda üniversitede mücadele etmeye başladım. Daha önce bir destekleyen bir şeyler yapmışlığım var ama açıktan ilk defa üniversitede bu düşüncelerimi özgürce söyleyebildim. O da yani üniversitenin aydın kimliğine, o özgürlükçü kimliğine güvenerek bunu yaptım. Çünkü üniversitede herkes istediğini söyleyebilir diye düşünüyordum.

Ulaş'ın (AÜ, 4, 24, E) üniversiteye ilişkin fikirleri de, tüm sol-muhalif görüşmecilerininki gibi olan/olması gereken ayırımı üzerinden şekillenmektedir:

Yani bir varolan üniversite var, bir de bizim düşlediğimiz üniversite var. Yani varolan üniversite açıkçası hani çok olumlu şeyler ifade etmiyor benim için. Yani çünkü hani bizim bir iddiamız var üniversitenin bizim yaşam alanlarımız olduğuna dair. İşte gerçekten orada bilim üretilmesi noktasında vs. böyle iddialarımız var bizim. Ancak şimdi gördüğümüz üniversiteler, özellikle son süreçte çoğu biçimlendirilişleri, işte bu hem kendi ekonomi politiklerini, ekonomi politikalarını işte bu Bologna süreci diyorlar, neoliberal politikalar diyorlar, yani bir hak olmaktan eğitim, üniversite okumayı bir hak olmaktan çıkarıp da böyle piyasanın hizmetine sundukları, bir ideolojilerin yeniden üretim merkezi olarak gördükleri bir yer şu anda. Yani yoğun baskılar var. Yoğun bir denetim mekanizması var. Bütün görünürlük alanları kılımış durumdadır üniversiteleri, yani olan üniversite maalesef ki böyle. Olması gerekenler, en azından bizim düşlediğimiz üniversiteden çok uzak bir yerde duruyor. İşte en ufak bir hak arama talebinde, demokratik bir hak kullanımında işte

soruşturma açıyorlar. Okula zaten polis giriyor. Şu son YÖK genelgesiyle zaten onu da kurumsallaştırdılar, yasallaştırdılar işte okullara sivil polis tahsis etme meselesini. Yani böyleyken biz de diyoruz ki üniversite dediğiniz şey yani madem sistemin böyle bir iddiası var kendi ideolojisini yeniden üretiyor, bir mekanizma yaratıyor hani kendi ihtiyaçlarından doğru bir... Orada öyle bir yer vaat ediyor. Bizim iddiamız da bizim hayallerimizden doğru bir üniversite olması şeklinde. Hani biz işte yeni insandan bahsediyoruz. İşte başka bir düzenden bahsediyoruz, daha güzel bir dünyadan bahsediyoruz, gerçekten halk için bilimden, halk için eğitimden bahsediyoruz. Yani bu düşlediğimiz üniversitenin bunu yaratabilecek, buna hizmet edebilecek bir yer olması gerektiğini düşünüyoruz. Onun çabasını veriyoruz yani.

Örgütlendikten sonra üniversiteyle, okulla ilişkisinin değişip değişmediği sorulduğunda Ulaş, paradoksal bir durumu ortaya koymuştur: Kendisini devrimci gibi hissetmeye başladıktan sonra okula gitmemeye, derslere girmemeye, sınavdan sınava okulda bulunmaya başladığını anlatmıştır. Oysa kendi örgütlülük sürecinin ilk ayağının okulla ilgili yaşadığı bir sorundan, seçmeli dersler için bütünleme olması gerektiğine ilişkin bir imza kampanyasından başlayarak geliştiğini ifade etmiştir. Ancak örgütlendikten sonra üniversite öğrencisi kimliğinden uzaklaştığını, meselenin başka bir boyuta vardığını söyleyen Ulaş, bu durumun yanlışlığını vurgulayarak bir özelleştiri de yapmıştır:

Bu bizim tespit ettiğimiz bir şey, en azından kendi adıma benim gözlemleyebildiğim bir şey. Bir kimlik sıkıntısı yaşıyoruz. Devrimci olunca hani bizi esas kılan, hani ana şey... Bize kendi rengini veren ana kimliklerimizi unutuyoruz. Ya ben bir üniversite öğrencisiyim. Hani böyle bir üniversite mücadele veriyorsam esasında bir üniversite öğrencisi gibi yaşamam gerekiyor. Hani o kimliğime sahip çıkmam gerekiyor. Oradan doğru insanları da toparlayabilirim yanımda. En başta oradan doğru kendi sorunlarıma sahip çıkabilirim. Böyle bir açmazımız var yani.

Her ne kadar kapsamlı bir saldırı durumu tarif etse de Ulaş üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin değiştirici, dönüştürücü gücüne inanmakta ve üniversitenin 1980 öncesi modernleştirici ve aydınlanmacı geleneğine vurgu yaparak politik konumunu ve politik kimliklerin oluşumundaki rolünü açıklamaktadır:

(...) gerçekten de şey, ne bileyim yani sınıftan bahsedilir, işte emekçilerden bahsedilir, geniş halk yığınlarından bahsedilir, köylülerden bahsedilir. Ama bu bahsettiğimiz insanların hani bu zamana kadar dünya konjonktüründe örneklerine bakıyorsun, bu insanlar hani şey gibi durum yoktur; 12 saat çalışan bir işçiden bahsediyorum, bu işçinin biraz da okuyum bakalım neymiş bu işin kitabı, bakalım zincirlerimden başka kaybedecek bir şeyim var mıymış, yok

muymuş demesi biraz güç bir mesele. Ama işte şu haliyle bile üniversite, şu haliyle bile, hani bu kadar kapsamlı saldırıların olduğu bir yerde ama özgür bilim çalışması arenası sunuyor en azından. Öyle bir zemin sunuyor ve üniversite yani bilim üretilmesi bile bilim üretme iddiası olan insanların da olduğu bir yer ve biz en azından şöyle tanımlarız: Ben de böyle düşünürüm, toplumun yarı aydın kesiminin olduğu bir yer. Hani (...), bu zamana kadar ki süreçlere bakıyorsun, toplumsal dönüşüm dinamiklerine, değişim dinamiklerine bakıyorsun ve öğrenciler, esasında üniversite öğrencileri başı çekiyor meselenin. Çünkü hani işte o genç olmanın verdiği bir özgünlük, coşkunluk, dinamizm durumu var. Bir yandan da hani vâkıf olmanın, işte gücü yetmenin vs. verdiği bir olumluluk durumu var. Yani bu sebeple hani Mahirler, İbrahimleri düşünüyorsun, hepsi de üniversite sıralarından geçmişler. Orada, sahip oldukları bilinci orda geliştirmiş insanlar. Hani ülkemiz özgülünde bile. Böyle 80'lerde ha keza gene o toplum... Yani o ateşleyici misyonu oynayan gene üniversiteler, üniversite öğrencileri. Yani bir böyle misyona sahip olduğunu genç olmasından, üniversitenin o yaratmasını istediğimiz algıdan dolayı böyle bir misyona sahip olduğunu düşünüyorum üniversitelerin.

Resmi ideolojinin hâkim olduğu bir yere üniversite demenin havada kalacağını ifade eden ve Kürt siyasal hareketi içinde örgütlü olduğunu söyleyen Azad (AÜ, 4, 27, E), üniversitenin eleştirel bakış açısı kazandırmak, görülmeyen baskı biçimlerini görünür hale getirmek, bireyleri geliştirmek, onlara sorup sorgulama, hak arama yeteneği kazandırmak ve onları topluma hazırlamak gibi konularda çok önemli olduğunu kaydetmektedir. Ancak kendi okuduğu fakülte gibi istisnai yerlerin dışında, Türkiye'deki üniversitelerin bunları gerçekleştirdiğini söylemesinin mümkün olmadığını da eklemiştir. Doğup büyüdüğü coğrafyadaki ezilmişliğin, emek sömürsünün onu dünyayı sorgulamaya ittiğini fakat resmi ideolojinin şekillendirdiği bir eğitim anlayışından sıyrılıp, farklı, eleştirel bakış açılarıyla karşılaşmak noktasında üniversiteye geldikten ve "harekete" katıldıktan sonraki sürecin onun için özel bir önemi olduğunu da vurgulayan Azad, 1980 sonrası gençliğe getirilen "apolitik olma", "toplumsal kaygıları bulunmama", "bireysel çıkarlarının peşinden gitme" vb. eleştiriler konusundaki fikirleri sorulduğunda durumu, 12 Eylül askerî darbesi üzerinden analiz etmiştir:

(...) Yani '80, 12 Eylül faşist askeri darbesi gerçekten toplumda eleştirel bakabilen, sorup sorgulayan insanların üzerinden bir silindir gibi gelip geçti yani, hepsini ezdi. Yani üstlerine toprak attı yani ve kitleyi, toplumu, apolitize, demoralize ederek, onları gerçekten okumaktan, sorgulamaktan düşünmekten bir şekilde uzaklaştırdı. Onlar da biraz daha günlük yaşantı kaygıları, (...) işte sisteme entegre olma gibi bir takım şeylerle bir şekilde onları uzaklaştırdı yani. Bunu bir de eğitim anlayışıyla, işte mevcut yasalarla bunu, bir şekilde toplumda oturttu yani. Artık okumak, sorgulamak, artık bir şeye hak aramak, işte bir yerde bir şeyi eleştirmek artık toplumda artık bir şekilde, toplum tarafından bir

şekilde artık kötü, kötü görünüyor. İşte kötü görünen, (...) dışlanan bir anlayış, bir yaklaşım haline gelmeye başladı.

Başta da belirtildiği gibi örgütlü/solcu/sosyalist/devrimci öğrenciler, üniversiteyi toplumsal dönüşüm için bilim üretmekle ve gençlere politik öznellik kazandırmakla ilişkilendirmekte, hâlihazırda varolanla olması gereken üniversite arasındaki ayırım üzerinden hareket etmektedirler. Bununla birlikte neredeyse tüm görüşmecilerin, üniversitenin politik kimliğinin ve bilincin oluşmasında önemli bir yeri olduğu konusunda hemfikir olduklarını söylemek mümkündür. Politik kimliğinin gelişimini doğrudan üniversiteye borçlu olduğunu belirten gençler de olmuştur. Örneğin İbrahim, üniversitesindeki hâkim eğilimlere zıt bir politik konum geliştirdiğini vurgulayarak söz etmektedir bundan:

Benim gelmeden önce hiçbir fikrim yoktu açıkçası üniversiteler hakkında. Politik düşünceleri, siyasi düşünceleri olsun hiçbir şey bilmiyordum, geldikten sonra öğrendim. Bizim okul diyeyim, Gazi Üniversitesi zaten bildiğin ülkücülerin, ülkücü kimliğinin, o politığın olduğu bir okul ama benim hiç öyle bir şey olmadı. Aksine ters kimliğe büründüm yani ona zıtlık olsun diye, daha da pekişti, kitaplar okudum daha iyi anladım, siyasal kimliğim oluştu diyebilirim tamamen.

Görüşmeci gençler arasında milliyetçi-muhafazakâr bir söylem içinden konuşanlar da üniversitenin politik kimliğinin gelişimindeki rolünü önemsemektedirler:

Tabi üniversiteye geldiğinde, olaylara çok daha yönlü bakabiliyorsun, siyasi olsun, başka türlü olsun. Çünkü üniversite bir sürü insanın toplandığı bir yer, farklı görüşlerden, farklı ne bileyim kültürlerden insanlar görebiliyorsun. Ama ne bileyim böyle üniversite olmasaydı, tek bir yerle, tek bir kalıpla bakabilirdin olaylara hani bu kendi elinde de olan bir şey aslında çok okumakla, çok şeyle de alakalı bir şey ama üniversite bunu kendinde hissettiriyor insana, fark ettiriyor yani (Mehmet, GÜ, 2, E, 20).

Yine milliyetçi bir dil içinden üniversite öğrencilerinin politik konumu ele alan öğrenciler, politikaya mesafeliliği yaşanan “kötü deneyimlere” bağlamaktadır:

Apolitik olmayla filan yani bunun böyle olmasını sağlayan etkenlerden bahsetmek gerekiyor çünkü insanlar durup dururken ben bu, bundan sıkıldım artık uğraşmayacağım demez yani. Bu süreçtir böyle. Ya o zaman yaşanan olaylar... Bir dışarının da çok etkisi var yani, başka ülkelerin... ülkelerden bize giren yani özümseyemediğimiz, benimseyemediğimiz çok şey vardı. Yani onları hani nasıl diyeyim... Bizim ülkede bazı şeyler, böyle belli bir süreç içinde gelişmedi, böyle pat diye bizim içimize sokulmaya çalışıldı. O yüzden

de insanların çok tepkisi oldu, (...) Yani saçmalıklar ortaya çıktı, yani insanlar saçma sapan şeylerden dolayı birbirine girmeye başladı. Dolayısıyla insanlar böyle yani bir insan ne kadar böyle bir ortamın içinde yaşamak isteyebilir? Yani zaten çok uzun bir nasıl diyeyim boğuşmanın ardından böyle şeyler oldu, zaten millet sıkılmış, bıkmış, usanmış yani... Bu milleti ben hiçbir zaman rahat bir hayat yaşadığını zaten görmedim tarih boyu, hala da öyleyiz. O yüzden yani apolitikleşmek biraz... Yani hakkı gibi de yani öyle diyeyim. Yanlış bir şey olsa da ama süreçler bunu gerektirdi (Ülkü, AÜ, K, 22).

Görüşmeci gençlerin neredeyse tamamı, üniversitede politik meselelerle uğraşmalarının, politikleşmelerinin aileler tarafından sınırlanmak istendiğine dikkat çekmektedir:

'80 döneminde alınan ailelerin çocukları olduğunda, "işte ben yaptım böyle oldu" ona öğretmeyeyim tarzında bir apolitikleştirme aileden de kendi köyümde de böyle mesela, aileden de bir apolitikleştirme çağrısı geliyor. Bu noktada gençlik ister istemez apolitikleşiyor ama özellikle mesela '90 süreciyle işte 2000 yılları arası bence hiç böyle bir süreç değildi. Tabi daha sonrasında yine Bologna süreciyle birlikte gençlik üzerinde bir apolitikleştirme rüzgârı estirilmeye başlatıldı. (Sıla, AÜ, 1, 18, K).

Tanıl Bora'nın (2010: 23) söylediği gibi 12 Eylül'ün sistem muhalifleri ve sol karşısında kazandığı en büyük başarı, bozgunculuğu ve mağlubiyet psikolojisini yerleşikleştirmesidir. Bu travma, 1980'leri yaşamış kuşakların deneyim aktarımlarıyla sürekli yeniden üretilmektedir. Aileleri örgütlü politik mücadelenin içinde olanlar da dâhil olmak üzere, neredeyse tüm görüşmecilerin ebeveynleri tarafından siyasal mücadeleden uzak tutulmaya çalışıldığını aktarmaları ve sosyalist/devrimci/muhalif gençlerin üniversiteye geldikten sonra örgütlü mücadeleye katıldıklarını ifade etmeleri hayli çarpıcı görünmektedir. Bu bağlamda "aile evinden ayrılma" deneyiminin, üniversiteli gençlerin politik mücadeleye etkin biçimde katılmaları anlamında da son derece büyük bir önemi olduğunu da rahatlıkla vurgulayabiliriz.

Öte yandan apolitik sözcüğü gençler için kullanılırken, genellikle eleştirel bir ton söz konusudur. Ancak kendilerini apolitik olarak tanımlayan veya apolitik olmakla eleştirilen gruba kendilerini de dâhil ederek konuşan görüşmecilerde, aynı negatif vurgunun belirgin olmadığını söylemek mümkündür. Bu gençler, örgütlü politikadan uzak durmalarını veya siyasal meselelerle pek ilgili olmamalarını daha çok kendileri dışındaki nedenlerle (medya, eğitim sistemi, siyasal alanın yozluğu vb.) açıklamakta ve bir sonuç olarak kabul ettikleri apolitizmi "doğal" görmektedirler.

Gençlerin kendi ifadelerinden hareketle, onları politikadan ya da örgütlü politik mücadeleden uzak tutan nedenler şöyle sıralanabilir: Kültürel iklim, toplumsallaşma biçimleri ve dönemin ruhundaki değişiklikler; buna bağlı olarak da toplumsaldan çok bireysel olanı merkeze alma, kariyer ve iyi yaşam koşulları elde etme arzusunun ön planda oluşu; 1980 sonrası siyasetten arındırma politikalarının sonucu olarak gençlerin ilgi alanları, önem verdikleri konular ve değerlerindeki değişim; neoliberal politikalar, baskı ve denetim mekanizmaları; muhalifliğin cezalandırma yoluyla bastırılışı; ailelerin gençleri politikadan uzak tutma çabası; geçmiş deneyimlere dayanarak örgütlü politik mücadelenin kriminalize eden bir bakışla çerçevesi; siyasal çatışmanın ve kutuplaşmanın yanlışlığına ilişkin egemen söylem; politik örgütlenmelerdeki bölünmüşlük; örgütlü mücadelenin değiştirme ve dönüştürme gücüne olan inançsızlık; siyasetçilere duyulan güvensizlik; eğitim sisteminin eleştirel bilinç kazandırmaktan uzak oluşu.

Günümüzde üniversite öğrencisi olan gençler, politikadan ve siyasal mücadeleden arındırılmaya çalışılan bir sistemin içine doğmuş, neoliberal kapitalizmin, soldaki yerleşikleşmiş “mağlubiyet psikolojisi”nin, Kürt sorununun, faşizan ve şoven milliyetçiliğin, “Zenci Türkler”in **yükselen ve iktidara gelen** sağ muhafazakârlığının, giderek muhafazakârlaşan ulusalcılığın politik iklime egemen olduğu bir Türkiye’de büyümüşlerdir. Dolayısıyla gençlerin politikayla ilişkisini değerlendirirken yapısal ve sistemin koşulları da göz önünde bulundurmak gereklidir. Bütün olumsuz koşullara rağmen, başka türlü bir dünyaya inanarak örgütlü mücadele yürüten ya da sokağa çıkıp haklarını arayan, politika yapmanın anlamını ve biçimini değiştiren/dönüştüren, ezber bozan gençlerin varlığı ve dâhi çokluğu son derece umut vericidir.

Meslek ve Kariyer Aracı Olarak Üniversite

Neoliberalleşen üniversite, en çok kamu hizmeti anlayışından ve eleştirel akıl için bir forum olmaktan uzaklaşarak piyasacı bilim ve eğitim siyasalarının araçsal aklına teslim olmakla eleştirilir. Eğitim programları ve müfredatının ve akademisyenlerin bilimsel pratiklerindeki “metalaşma” düzeyine bakıldığında bu eleştirilerin haksız olmadığı açıktır. Üniversitede eğitim ve araştırma faaliyeti, piyasa mantığı içinde ölçülebilir faydaya kısacası kârlılıkla ölçülen verimlilik ve kaliteye göre yönetilmektedir. Derek Bok’un da vurguladığı gibi üniversite her geçen gün, akademik ideallerinden sürekli taviz veren “bilgi fabrikalarına” dönüşmektedir (2007: 16).

Kapitalist dünya sisteminin 1970’lerdeki krizini aşma biçimlerinden bahsederken moderniteden postmoderniteye geçişten ve bu geçişin bilimin/bilginin anlam ve değerindeki dönüşümden bahsedilmişti. Postmodernliğin kötümser

eleştirmenlerinden Lyotard (1990), postmodern çağda bilginin, modern özgürleşim ideallerine hizmet eden değil, evrensel bir kurala tabi olmayan ve edimsel değeri oranında anlamlı olan söylemsel bir oyun olduğunu belirtir. Neoliberal ideolojisinin üniversiteden beklediği bilgi de sağladığı başarı daha doğrusu ürettiği kâr (sermaye sınıfının sevdiği terminolojiyle “katma değer”) oranında değerlidir. Neoliberal politikaların hedefi, bilgiyi (kapitalist rekabet mantığına göre) sermaye birikimi ve zenginlik yaratmak uğruna kullanmaktır (Callinicos, 2006: 16).

Neoliberalizmin girişimci ve rekabetçi üniversitesinin bu epistemolojisi, “üniversite-sanayi işbirliği”ni sağlamaya ya da öğrencilerine mesleki açıdan pratik bilgi vermeye dayanır. Görüşme yaptığımız üniversite öğrencilerinden sadece birkaçı üniversiteyi, meslek edinme ya da çalışma hayatı için gerekli bilgi, beceri ve belge (diploma vb.) edinilen bir yer olarak tanımlamaktadır. Örneğin Ülkü üniversiteyi bu çerçevede görmektedir:

Üniversite yani bu mesleği yapabilmem için bana gerekli bir donanımı sağlayan bir yer sonuçta. Ne kadar çok şey alabilirsem üniversiteden o kadar benim için önemli olur. Öyle bakıyorum... Yani hem sosyal açıdan insanlarla daha çok içli dışlı olduğum bir yer, daha yani içli dışlı derken samimiyet değil de hani insanlarla diyalogumuz akademik açıdan hani insanın kendini geliştirdiği bir yer aynı zamanda o açıdan da önemli.

Benzer şekilde Yeşim (ODTÜ, 2, K, 20) de üniversitenin kendisi için “meslek ifade ettiğini” belirtmektedir:

Üniversite benim için öncelikle meslek ifade ediyor yani bir mesleğe sahip olabilmek için üniversite mezunu olmak şart olduğu için başta meslek anlamına geliyor. Sonra eğlence, arkadaşlar, hani yaşam... İçine girdikçe değişiyor tabi öncelikler.

Beklenebileceği gibi, üniversitede örgütlü bir şekilde politikayla uğraştığını ya da örgütsüz olarak öğrenci muhalefetine içinde yer aldığını belirten öğrenciler, üniversiteyi mesleki bilgi ve kariyerle ilişkilendirmezken, milliyetçi-muhafazakâr söylem içinden konuşan kimi gençler, üniversiteyi bir meslek okulu olarak kavramaktadır. Örneğin Tuğrul, Mehmet ve Alper (GÜ, 2, E, 19) için toplumsallaşma, kişisel gelişim ve politik bir anlamı olmakla birlikte üniversitenin meslek ve kariyer olanaklarıyla ilişkili bir işlevinin öne çıktığını söyleyebiliriz. Bu gençler genel olarak okullarında verilen teorik eğitimi eleştirmiş ve “gerçek hayatta işlerine yaramayacak bir sürü gereksiz şeyi öğrenmek durumunda bırakılmaktan” yakınmışlardır. Onlara göre asıl önemli olan kendilerine mesleki beceri kazandıracak uygulamalı derslerdir ve eğitim programında bu tür

derslerin yok denecek kadar az olması büyük bir sorun teşkil etmektedir.¹² Alper okulunun bu anlamdaki “eksikliğini” giderebilmek için kendi kişisel gelişimine yatırım yaptığından ve bazı özel dersler aldığından ve kurslara katıldığından söz etmiştir. Neoliberal dönüşüm sonucunda üniversitenin adeta “bir meslek edindirme kurumuna” indirgenmiş olduğu yönündeki hâkim düşüncenin tam aksine Delal (HÜ, 1, K, 18) için üniversite, meslek ve kariyer edinmenin aracı değil, insanın ufkunu genişleten, ideallerine ulaşmasını sağlayabilecek önemli bir kurumdur:

Bence üniversite meslek sahibi olmak için gelinen bir yer değil. Ben üniversiteyi eğitimimin devamı olarak görüyorum yani benim için üniversite bir araç değil aslında, meslek bulma konusunda, benim için bir amaç üniversite. Burada insan daha çok bilgileniyor, insanın ufku genişliyor üniversitede. Çünkü zaman baktığımız zaman herkes işte iyi bir mesleğim olsun, iyi para kazanayım derdinde ama benim hiç öyle bir derdim olmadı. Hep böyle (...) daha böyle ideallerim gerçekleşsin şeklinde. O yüzden üniversite bence bunun için büyük bir başarı, yani büyük bir adım en azından.

Barış (AÜ, 2, E, 21) da kariyerizmin tam aksi bir söylem çerçevesinde üniversiteyi anlamlandırmaktaydı. Ona göre bir işe girmek için olmasa da kendini geliştirmek, farklı bakış açılarıyla karşılaşmak gibi açılardan herkesin üniversite okuması gereklidir; hatta çok iyi eğitim vermeseler de taşra kentlerinde üniversitelerin kurulması yararlıdır. Çünkü üniversiteler sadece öğrencilerini değil buldukları kentlerin sosyal yaşamını da dönüştürmektedir.

Sonuç

Avrupa’da kökleri Ortaçağ’a kadar uzanan üniversite bugün, hem fikir hem de kurum olarak birçoğu neoliberal kapitalizmin failleri olan piyasa güçlerinden ve devletten gelen sayısız meydan okumayla baş etmek durumundadır. Özgür üniversite anlayışı, bir yandan eleştirel bilgi, hakikat ve akıl gibi temel kavramları değersizleştirilerek, bir yandan da ulusal ve küresel piyasa ve toplumla bütünleşmeye zorlanarak aşındırılmaktadır. Akademisyenler giderek bilgi fabrikalarında çalışan işçilere dönüşerek proleterleştirilmekte ve bilgisini ya da medya yoluyla popülaritesini piyasada paraya tahvil edebilecek uzmanlara ya da teknisyenlere dönüşmektedir. Doğa bilimlerinde (özellikle mühendislik ve tıp alanlarının aracılığıyla) belki kuruluşundan itibaren hâkim olan bilginin metalaşması, sosyal ve beşeri bilimler için de geçerli hale gelmiş görünmektedir.

Bu makalede tüm sorunlar karşısında savunma halinde olan ve fikren küçülen üniversitenin, neoliberal koşullar altında müşteri ya da tüketicilere dönüştürülmeye çalışılan öğrencileri tarafından nasıl kavrandığı ve deneyimlendiği incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle üniversitenin dünyada

ve Türkiye’de girişimcilik, rekabetçilik ve “kalite” gibi ideolojiler aracılığıyla neoliberalizm tarafından nasıl kuşatıldığı betimlenmiştir. Ardından gençliğin ve üniversiteli gençliğin Türkiye’de tarihsel ve sosyolojik anlam ve değeri ele alınmıştır. Bunlardan sonra da Ankara’daki üniversitelerde öğrenimlerini sürdüren öğrencilerle, yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanan alan araştırmasının verileri betimlenmiş ve analiz edilmiştir.

Görüşmeci gençlerin büyük bölümünün, üniversitenin politik kimliğin ve bilincin oluşmasında önemli bir yeri olduğu konusunda hemfikir olduklarını söyleyebiliriz. Kimi zaman “kendini geliştirmek” biçiminde tarif edilen, kimi zaman aileden bağımsızlaşıp hayatına yön veren bir özne olma imkânıyla ifadesini bulan, bazı görüşmelerde ise daha toplumsal ve politik anlamlarıyla öne çıkan bir “dönüşüm” vurgusunun üniversiteyle ilişkilendirildiği göze çarpmaktadır.

Meslek edinme ya da sosyalleşme anlamlarının öncelikli olduğu görüşmeciler için de üniversite öğrenciliği süreci, farklı bakış açılarıyla karşılaşmak, kendini daha rahat ve özgür biçimde ifade edebilmek gibi dönüştürücü deneyimlerle birlikte anılmıştır. Dolayısıyla Türkiye akademisinin, toplumsal gelişme için özgür bilgi üretmek anlamındaki bütün sistematik sorunlarına rağmen, bu araştırmanın bulgularından hareketle en azından büyük kentlerdeki üniversitelerin, öğrencilerin anlam dünyalarında değiştirici, dönüştürücü bir vurguya sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

Üniversiteli gençlerde gelecekle ilgili belirsizlik ve güvensizliğin yarattığı bir umutsuzluk halinin varlığından bahsedebiliriz belki ama üniversitenin mesleki kariyer ya da zengin olma hayallerine hizmet etmesini beklemediklerini de vurgulamamız gerek. Bunun nedeni olarak akla, ülkemizin öğrencilere parlak bir kariyer ve iş hayatı vaat etmemesi gelebilir. Ancak araştırmamızın gösterdiği asıl neden, popüler kültürün, devletin bilim ve eğitim politikalarının ve iş dünyasının, neoliberal değerleri kimi zaman teşvik etmesine, kimi zaman dayatmasına rağmen, gençlerin üniversite ortamını hala eleştirel akıl, tartışma ve bilgi üretme ortamı olarak deneyimlemeleridir.

Kapitalist endüstri ve popüler kültür her geçen gün, gençliği bir yandan fetiş haline getirmesine diğer yandan da tüketim alışkanlıkları ve pratikleriyle tanımlamasına rağmen, üniversite ve üniversiteli gençlik, neoliberal dönüşüme etkili bir muhalefeti yeşertebilir. Çünkü neoliberal kapitalizmin piyasaya hizmet etmesini beklediği bilgi, kendini yeniden üretmesinde önemli bir role sahiptir. Her ne kadar neoliberal yeniden yapılandırma içinde sürekli olarak “proleterleşirme” ve “istikrarsızlığa” maruz kalsa da (Callinicos, 2007: 27)

tüm bileşenleriyle üniversiteler, bilginin üretildiği ve yayıldığı kurumlar olarak, bilimin, insani ilişkilerin, toplumsal hayatın giderek daha fazla meta karakterine bürünmesine karşı mücadele edebilecek niteliktedir. Haziran isyanında gördüğümüz gibi gençler başka türlü bir dünyanın imkânına inanmakta ve bedenlerini, canlarını, hayallerini, mizahlarını, ellerindeki tüm direniş araçlarını mücadele için seferber etmektedirler.

Sonnotlar

¹ Son zamanlarda gençliği ve üniversiteli gençliği saha ya da vaka araştırmalarıyla ele alan değerli çalışmalar yayınlanmıştır. A. Çağlar Deniz (2014), *Öğrenci İşi: Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı İstanbul Örneği İletişim Yayınları* adlı kitabında, İstanbul'da üniversiteli öğrencilerin metropol hayatına nasıl uyum sağladıkları, özgün gündelik hayat stratejilerini incelemektedir. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel'in (2014) *Gençlik Halleri: 2000'li Yıllarda Genç Olmak* adlı derleme kitabı (Elif Yayınevi), kent yoksulu gençlerin dilsel pratiklerinden, üniversiteli gençlerin politik ve sendikal hareketlerine kadar gençlikle ilgili birçok konuyu ele alan görgül araştırmalara dayalı incelemeleri içermektedir. Kemal Göktaş ve Gökçer Tahincioğlu'nun (2014) *Bu Öğrencilere Bu İşimi Öğrettiler: Öğrenci Muhalefeti ve Baskılar* adlı çalışmalarında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri döneminde üniversiteli öğrenci muhalefetine orantısız güç kullanımından terörist muamelesine kadar maruz kaldığı çeşitli baskı ve kontrol mekanizmalarını mercek altına alır.

² Bu noktada çalışmanın literatür taraması sürecinde incelediğimiz ve öğrenci gençlerin üniversiteye attikleri anlamları araştıran bazı güncel örneklerle değinmek gerekirse, ilk olarak Anna Planas ve arkadaşlarının "Student Participation in University Governance: The Opinions of Professors and Students" (2011) başlıklı çalışmasından söz edilebilir. Başlıkta da görüldüğü gibi makalede üniversite yönetimine katılım konusunda öğrencilerin ve öğretim elemanlarının görüşleri (ampirik veri, İspanya'da bulunan Girona Üniversitesinde gerçekleştirilmiş olan anket ve görüşme ve grup tartışmalarına dayanmaktadır) irdelenmektedir. Yazarlar özellikle öğretim kadrosu ve öğrencilerin konu hakkındaki fikirlerini karşılaştırmakta, karşıtlıkları tespit etmekte ve üniversitede katılımcı bir alanın nasıl mümkün kılınabileceğini tartışmaktadır. Yazarlara göre gerekli değişiklikler sadece öğrencilerin katılım yollarıyla ilgili bilgilendirilmesini sağlayan araçlar geliştirmekle ilişkilendirilmemelidir. Üniversitelerin katılım süreçlerini nasıl yapılandıracağı konusu, öğretim kadrosunun ve özellikle öğrencilere en yakın mekanizmaları yöneten koordinatörlerin rolünün nasıl etkileneceğiyle ilişkilendirilmelidir.

Konuyla ilgili bir başka araştırma Rachel E. Maunder ve arkadaşlarına aittir. "Listening to student voices: student researchers exploring undergraduate experiences of university transition" (2012) başlıklı bu makalede, öğrencilerin üniversite ortamında deneyimledikleri değişim hakkında neler düşündükleri incelenmektedir. Hviid ve Zittoun'un (2008) vurguladığı gibi değişim (transition), daha önce aşına olunmayan, yeni bir çevreye uyum sağlama sürecinde ortaya çıkmakta çıkmaktadır. Rachel E. Maunder

ve arkadaşları da sosyo-kültürel bir bakış açısı benimseyerek değişimi, belirsizlik dönemine bir cevap olarak gelişen kimlik dönüşümleri olarak kavramaktadırlar. Yazarlar, farklı bir yaklaşımla öğrencilerin bizzat kendilerinin araştırmacı olarak çalışmayı yürütmesini tercih etmişlerdir. Nitel veri toplama sürecinde, psikoloji alanında öğrenim görmekte olan 19 genç, odak grup ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerine katılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin üniversiteye dair içsel imgeleri, beklentileri şekillendiren ve yaşananların yorumlanmasını sağlayan kültürel deneyim tarafından biçimlendirilmektedir. Ayrıca çalışmanın dikkat çektiği bir başka kritik konu, bu yeni çevreye alışmada sosyal ilişkilerin önemi; değişim ve değişim ile kimlik arasındaki ilişki bakımından sosyo-kültürel faktörlerin oynadığı roldür. Özellikle “değişim” meselesinin altını çizen bir başka çalışma içinse Kim Berman’ın “Students as Agents of Change” (2013) başlıklı makalesine bakılabilir. Makalede Berman, bilhassa yüksek öğrenim sürecindeki gençlerin, daha iyi bir gelecek tasarlamak üzere etkin birer vatandaş olarak nasıl rol alabilecekleri konusunda sanat eğitiminin taşıdığı potansiyeli ele almaktadır.

Leonid Grebennikov ve Mahsood Shah ise “Student Voice: Using Qualitative Feedback from Students to Enhance Their University Experience” başlıklı çalışmalarında (2013) nicel verilere dayanan değerlendirmeler yerine (yazarların belirttiği üzere Avustralya’da yüksek eğitim performansı, büyük oranda öğrencilerin geri bildirim anketlerinin nicel yöntem ve tekniklerle ölçülmesi aracılığıyla değerlendirilmektedir) sistematik bir şekilde toplanıp analiz edilen nitel verilerin, etkili ve güçlü bir kurumsal performans değerlendirmesini mümkün kılacağını belirtmektedir. Çalışma ayrıca nitel veriye dayanan ölçümler ve analizlerin, öğrencilik deneyimini iyileştirme konusunda da yol gösterici olacağını öne sürmektedir. Toplamda 78,800 öğrencinin açık-uçlu yorumlarını bir bilgisayar yazılımı aracılığıyla inceleyerek nicel verilerle karşılaştıran yazarların düşüncesine göre, öğrencilerin kendi ifadelerine odaklanmak ve onlardan gelen geribildirimleri öncelikler arasına dâhil etmek gereklidir. Son olarak Andrew P. Hill’in “Motivation and University Experience in First-year University Students: A Self-determination Theory Perspective” (2013) başlıklı yazısına değinecek olursak, makalede Hill, Birleşik Krallık’ta bulunan bir üniversitenin birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye gelmekteki motivasyonlarını ve öğrencilik deneyimlerini irdelemektedir. Görüleceği üzere tüm bu çalışmalarda ortak payda üniversite ile “değişim-dönüşüm” arasında önemli bir ilişki kurulmasıdır. Bu bakımdan bizim çalışmamız ile dünyanın çeşitli yerlerdeki araştırmalar arasında üniversitenin anlamı konusunda çarpıcı bir paralellik bulunduğunu söyleyebiliriz.

³ Bu yazıda kullanılan veriler Ankara’daki kamu üniversitelerinde (Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi) öğrenim gören gençlerle Ekim 2010-Haziran 2011 arasındaki sekiz aylık süreçte 60 yarı-yapılandırılmış görüşmeden derlenmiştir. Yaşları 18 ile 27 arasında olan bu görüşmecilerin 10’u kadın, 10’u ise erkektir. Eğitim gördükleri alanlar sosyal bilimler ve beşeri bilimler mükemmeliyet ve fen bilimlerine kadar farklılık göstermektedir. Söz konusu görüşmelerde gençlere yöneltilen üniversiteye dair sorulara verilen yanıtlar, bu yazıda kullanılan ampirik veriyi oluşturmaktadır.

⁴ Mesut Yücebaş, neoliberal koşullarda girişimci üniversite modelinin, Türkiye’de özellikle vakıf üniversitelerinin reklamlarında nasıl idealize edildiğini ideolojik bir çözümlemeyle örneklendirir (Yücebaş, 2007).

⁵ AKP hükümetlerinin neoliberal bir bilim ve üniversite politikası yürüttüğünü gösteren birçok örnek gösterilebilir. Ancak bunlardan dikkate değer ikisi, hükümet programları ve AKP’nin internet sayfasında övgüyle yayınladıkları, “Bilim, Sanayi ve Teknoloji” alanındaki icraatlarıdır. AKP’nin, 2007 seçimlerinden sonra kurulan 60. Hükümet programında, üniversitenin küresel rekabete katılabilmesine, uluslararası standartlarda hizmet vermesine, finansal olarak mali kaynak üretmesine, yerel kalkınmayı sağlamasına, proje pazarı gibi mekanizmalarla iş dünyasıyla işbirliği yapmasına yönelik düzenlemeler yapılacağı duyurulur (<http://esk.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2630/ep2008.pdf>).

Temmuz 2011’de açıklanan 61. Hükümet planında bilim sanayi işbirliğinden, küresel rekabet gücünün artmasında üniversite ve bilimin katkısından, özel sektörün teknolojik gelişimini sağlamak ve girişimciliği geliştirilmesinden bahsedilir ve bu yönde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın kurulduğu belirtilir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm>) AKP, resmî internet sayfasının icraatlar kısmında Bilim Sanayi ve Teknoloji alanında, girişimcilik eylem planı hazırlandığını, Kobi’lere pazarlama ve proje yönetimi konularında e-egitimle destek verildiğini, birçok firma ve girişimciye ev sahipliği yapacak bilişim vadisinin kurulmakta olduğunu ve burada girişimcilere geri ödemesiz mali destek sağlandığını, üniversite-sanayi işbirliği programı San-Tez’le 145 milyon TL kaynak aktarıldığını, son 3,5 yılda 200 bin kişiye girişimcilik eğitimi verildiğini duyurmaktadır (<https://www.akparti.org.tr/site/icraatlar/bilim-sanayi-ve-teknoloji/11010>).

⁶ Demet Lüküslü’nün gençlik araştırması Gezi Parkı Direnişi ve devamındaki eylemlerden öncedir; ancak gençlerin bu süreçteki rolü, “gençlik miti”nden kaynaklı konformizm ve apolitiklik eleştirilerinin haksızlığını, gençliğin politik rolünü, geleneksel politika yapma biçimlerinin özetle siyasetin yeniden tanımlanması etrafında ele almak gerektiğini doğrulamış görünmektedir.

⁷ Bu sözcük görece pahalı bir kalem markasının ürettiği bir seriden esinle ortaya çıkmıştır ve dış görünüşe verdikleri önem ve pahalı markalara olan düşkünlükleriyle eleştirilen gençleri tarif etmek için, özellikle “diğer” gençler arasında olumsuz bir vurguyla ve yaygın biçimde kullanılmaktadır.

⁸ Türkçede aşağılama ifadesi olarak kullanılan “kıro” , Kürtçe erkek çocuk ya da delikanlı anlamına gelen “kur” (Farqini, 2011) ya da “ker” sözcüğünden türetilmiştir (Nişanyan, 2009). Daha çok argoda kullanılan bu sözcük, etnik ve sınıfsal ayrımcılığı aynı anda taşımaktadır.

⁹ Yazıda kullanılan veriler, “Gezi öncesi”ne aitse de (Ekim 2010-Haziran 2011 arası) bugünün gençlerinin üniversiteyi anlamlandırma biçimlerini irdelemek bakımından güncelliğini korumaktadır.

¹⁰ Çalışmada görüşmecilerin gerçek isimleri değil, onlara verilen takma isimler kullanılmıştır.

¹¹ Parantez içi, görüşmecinin okuduğu üniversiteyi, kaçınıcı sınıfta olduğunu, cinsiyetini ve yaşını göstermektedir.

¹² Ne yazık ki Bologna süreci çerçevesinde gerçekleştirilmekte olan eğitim programlarındaki değişim ve dönüşümün tam da bu üniversiteyi bir “teknik okul”a ya da “meslek okulu”na indirgeyen, mantığa denk düşüğünü “piyasa beklentilerini karşılayacak ölçülebilir beceri kazandırma” iddiasının da aynı çerçevede ele alınabileceğini söylemek mümkündür. Bologna sürecinin ayrıntılı ve eleştirel bir değerlendirmesi için Adnan Gümüş ve Nejla Kurul’un Üniversitelerde *Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor? (2011) isimli çalışmasına bakılabilir.*

Kaynakça

Ahmad F (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: Sarmal.

Aktan H (2005). Olmaya “Gençlik” Cihanda... *Birikim*, 196, 52-54.

Alpkaya F vd. (der) (1999). *Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?* Ankara: Ütopya Yayınları.

Bali R (2002). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim.

Barnett R (2008). *Hertürlü Aklın Ötesinde Üniversitede İdeloloji İle Yaşamak*. Çev. Sema Eren. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Benlisoy F (2003). Öğrenci Muhalefatinin Güncelliği. *Toplum ve Bilim*, 97, 281-300.

Berman K (2013). Students as Agents of Change. *Third Text*, 27(3), 387-399, DOI:

10.1080/09528822.2013.796199

Bok D (2007). *Piyasa Ortamında Üniversiteler Yüksek Öğretimin Ticarileşmesi*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bora T (2010). *Sol, Sinizm, Pragmatizm*. İstanbul: Birikim.

Callinicos A (2007). *Neoliberal Bir Dünyada Üniversiteler*. London: Bookmarks Publications.

Dardot P ve Laval C (2012). *Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Deniz A Ç (2014). Öğrenci İş: Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı İstanbul Örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarı E ve Karabağ Sarı Ç (2014). Öğrenciler İçin Üniversitenin Anlamı: “Bizim Düşlediğimiz Üniversite...”. *Mülkiye Dergisi*, 38(2), 35-65.

Ergur A (2003). Üniversitenin Pazarla Bütünleşmesi Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü. *Toplum ve Bilim*, 97, 183-216.

Ergül A ve Coşar S (2004). Siyaset-İdeoloji-Eğitim: YÖK Tartışmalarının Resmi Sınırları Üzerine. *Doğu –Batı Düşünce Dergisi*, 30, 45-61.

Farqini Z (2011). *Ferheng Kürtçe Türkçe Sözlük*. İstanbul: Enstituya Kurdi Ya Stenbolé.

Grebennikov L ve Shah M (2013). Student Voice: Using Qualitative Feedback from Students to Enhance Their University Experience. *Teaching in Higher Education*, 18(6), 606-618, DOI: 10.1080/13562517.2013.774353

Göktaş K ve Tahincioğlu G (2014). *Bu Öğrencilere Bu İşimi Öğrettiler : Öğrenci Muhalefeti ve Baskılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gümüş A ve Kurul N (2001). *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor?* Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.

Harvey D (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford&New York: Oxford University Press.

Hill A P (2013). Motivation and University Experience in First-year University Students: A Self-determination Theory Perspective. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 13, 244–254.

Hviid P ve Zittoun T (2008). Editorial Introduction: Transitions in the Process of Education. *European*

Journal of Psychology of Education, 23(2), 121–130.

İnanır S (2005). Bildiğimiz Gençliğin Sonu. *Birikim*, 196, 37-51.

Kentel F (2005). Türkiye’de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası. *Birikim*, 196, 11-16.

Kozanoğlu, H (1993). *Yuppieler, Prenslar ve Bizim Kuşak*. İstanbul: İletişim.

Lyotard F (1990). *Postmodern Durum*. Çev. Ahmet Çiğdem. İstanbul: Vadi Yayınları

Lüküslü D ve Yücel H (Der) (2014). *Gençlik Halleri: 2000’li Yıllarda Genç Olmak*. İstanbul: Elif Yayınevi.

Lüküslü D (2009). *Türkiye’de Gençlik Miti:1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim.

Maunder R. E. (2013). Listening to Student Voices: Student Researchers Exploring Undergraduate Experiences of University Transition. *Higher Education*, 66(2), 139–152, DOI 10.1007/s10734-012-9595-3

Neyzi L (2004). *Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nişanyan S (2009). *Sözlerin Soyağacı - Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.

Özbudun S ve Demirel T (1999a). İdeolojinin Üretimi, Yeniden Üretimi ve Üniversiteler. İçinde: Alpkaya F (der), *Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?*, Ankara: Ütopya, 29-48.

Özbudun S ve Demirel T (1999b). Egemen Eğitimin Üniversiteler Gerçeği. İçinde: Alpkaya F (der), *Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?*, Ankara: Ütopya, 122-225.

Planas A vd. (2013). Student Participation in University Governance: The Opinions of Professors and Students. *Studies in Higher Education*, 38(4), 571-583, DOI: 10.1080/03075079.2011.586996

Tekeli İ (2003). Dünya’da ve Türkiye’de Üniversite Üzerine Konuşmanın Değişik Yolları. *Toplum ve Bilim*, 97, 183-143.

Tekeli İ (2010). *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Theodore N vd. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği. Çev. Şerife Geniş. *İdeal Kent*, 7, 21-37.

Yücebaş M (2007). İdeolojik Bir Süreç Olarak Operasyonel Üniversiteden Girişimci Üniversiteye: Yeni Üniversitenin Reklam İmgeleri. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 39-74.

İnternet

<http://esk.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2630/ep2008.pdf>, Son erişim tarihi, 01/03/2014.

<https://www.akparti.org.tr/site/icraatlar/bilim-sanayi-ve-teknoloji/11010>, Son erişim tarihi 04/03/2014.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm> Son erişim tarihi, 04/03/2014.